

Az ojtosi tetőn kiszállok a kocsiból s visszaküldöm, mert jobb, ha a kerekek surrogása helyett a földet érzi talpa alatt az ember, ha ilyen útnak indul. Megállok a kihűlő délutánban, arccal az Erdélyi-medencének, ha nagyon akarja az ember, messzire lát, a Fogarasi-havasok taréján inneni lüktető domborzatú vidékre, völgyekben szorongó kisvárosokra, törékeny székely falvakra, melyek közt csiganyomnyi utak ezüstlenek a komótosan leszálló alkonyatban. Durva, faragott táj, mint embereinek arca, olvasni lehet az erdők, dombvonulatok rovásírásából, mint régi pásztorbotokról. Csak a szerpentin alatti erdőség tűnik hullámzó és simogatni való bársonynak a magasból, értem, miért szorítják forró homlokukat hozzá a falvak.

Bandukolok lefele a közeli Bereckbe vivő kacskaringókon, s már enyhén boszszankodom, amiért visszaküldtem a kocsit. Mire jó ez a XX. századi csomasándoros romantika, hisz annyian járják ma a világot ONT-autóbuszszal, vonaton és repülőn, szárnyaló útibeszámolókat hozva magukkal, éppen a hazai földnek kell kétágú járóműszerrel nekivágni? Kell, bizony nagyon kell. Ott tartunk lassacskán, hogy belezöldülnek erdőségeink az erőlködésbe, csak hogy enyhét adjanak a borzolt idegű turista népségnek, kik úgy tapogatják végig tekintetükkel a zsendicével vendégül látó székely ember pofacsontjait, mint valami műemleket. Itt a közelben, ide piroslik a völgyből a falu, hol 80 éves turistával találkoztam, ki még mindig öklét rágva dühöng az aktatáskával-kirándulókra, s afölött kesereg, hogy a pénzesebb földik máris otthonosan forognak Olaszországban, de szülőföldjüket alig-alig ismerik. Bandukolok lefele a szerpentineken, s nagyon érzem, hogy csönd van a Kárpátok alatt. Olyan csönd, amelyből kihallani az itt élők gyökereinek recsenéseit: — méla munkásvonatok rángatják-viszik őket még 70—80 kilométer távolból is az iparváros, Brassó felé, Ozsdoláról 170, Zaboláról 90, Uzonból 300... ki győzné számolni az áporodott levegőjű kupékban álmatlanságtól ingázó fejű embereket! Jó volna ismerni őket, leendő nagyvárosi utódaikat és az itthonmaradottak ragaszkodását... — Ingázók... Az egyik kanyarban kóborszékér az út mentén, puliszkát főző cigány-család üli körbe a tüzet, kicsit furcsa lenne Volgából kiszállni közéjük. Így is idegenkedve fogadnak, elcsitul a gallyat szedő purdék visongása, aztán mázas lábosokat kínálgatnak „istálom, valami rossz nadrág“-ért. Mikor látják, hogy csak a kopott oldaltáska van nálam, békén hagyják. Szatmár környékéről indultak el ez-előtt két hónappal, nem tudják, meg fognak-e állapodni valahol.

Nem is olyan cigánytempó ez a valahova elvezető utak iránti szenvedélyes szerelem és kényszer, évszázados, a népvándorlások óta nagy nyúge e földnek, s az örökös maradóknak: — földhözragadóknak. Milyen jól ráérezett erre a frissensült Kovászna megye vezetősége, máris látni munkaerőt marasztaló, értelmiséget csalogató, iparosodásnak türeköző lendületét... De erről később szólnék. Mert egyelőre félre kell állni a felfele, át Moldvába kapaszkodó megrakott teherautók elől. Eszembe jutnak Tamási Áron régi háromszéki fuvarosai, kiket évszázadokon át eltartott ez az út a Moldva és Erdély közti legfontosabb kereskedelmi kapocs. Mennyi borsot

törték az egykori brassói szász tanács orra alá a székelyek, mikor meg-megdézsmáltak a kereskedők karavánjait!

Elhagyva az út menti századfordulón épült emlékoszlopot, melyen, ha csak a halhatatlanságra szomjas turisták monogramjait nem tekintjük, írás nem jelzi, hogy mivégre születhetett, arra gondolok, mégsem lehet ilyen csigatempóban megtenni az utat.

Az erdő adja a kenyeret

Sötétedésre érek Bereckre. Az orvosházaspár nem messzire lakik attól a múlt században épült, de ma is ép tornácú, mutatós kis épülettől, melyben annak idején Bem apó találkozott Petőfi Sándorral. Bizony, a ma is csinos község arca keveset árulkodik arról, hogy nem csupán kereskedelmi út volt az ojtózi, de mióta a világ világ, a hadak útja is volt nagyon. Megsínylette a vidék, orvosok és szülők a megmondható és megsírató annak, hány mezőn játszadozó gyerekek vitte el az elmúlt húsz év során valamelyik testrészét a sunyi, második világháborúból idemaradt gránát. Oszdola határában még ezelőtt két hónappal is robbant.

Éjszakába nyúló beszélgetés modern nyavalyánkról, a vidéki értelmiség gondjairól. Nem „nyavalyognak“. Külföldi útjaikról mesélnek, arról, hogy Csehszlovákiában találkoztak emberrel, ki hallott a 48-as nagy forradalmárról, Gábor Áronról, de a bereciek sajnos, nem nagyon őrzik a község szülőltjének emlékét, kevesen tudnak róla valamit, az 50-es évek elején szülőházát is lebontották. A berecki értelmiség igyekszik tartalmas életet élni. Az orvosházaspár szenvedélyes irodalom- és zenerajongó, az egyik tanárembernél igen-igen irigylésre méltó könyvtárat láttam. Nagyon szívükhöz nőttek az itteni emberek, a Moldvából átszivárgott, a berecki fakitermelésnél munkát kereső csángók ragaszkodásáról, nyelvi küszködéseikről, anekdotaszámba menő rendelői történetet mesélnek: mikor egyik-től megkérdezték, felesége van-e, bizonytalanul izlelgette a számára ismeretlen szót, aztán visszakérdezett: „Az valami savanyúságféle, ugye?“ Jó volna nem megmaradni a fanyar anekdotánál, nem megmaradni az orvos és páciens-viszonynál övelük — egyezüink meg, s fogadkoznak, hogy közelebből teljesíteni fogják a bogdánfalvi csángó asszony kérését: „Küldjenek magyar nyelvű könyvet nekünk.“

A berecieknek főként az erdő adja a kenyeret. A fakitermelés és a ládagyár. Az utóbbi kádár-részlege külföld káposztáinak készít kádat. Emellett a téglagyár egyike legnagyobb kapacitással működő ilyen üzemeinknek. Az útmenti, szinte virágoskert számba menő, agyondédelgetett termőföld-parcellák nagyon kevés mellékezt hoznak a lakosságnak. Erdő, erdő, erdő mindenütt. A fakitermelő vállalat igazgatója mosolyog, amikor a szökványos riporteri kérdést nekiszegezem: „A jövőben hány százalékban akarják fokozni a fakitermelést?“ Igaza van, az erdő nem fejlődés. Ne nyúljon senki fához a Kárpátokban, ha nem tud rögtön csemetét ültetni helyébe.

Mondom, rengeteg embernek ad munkát a berecki fakitermelő vállalat végig a Kárpátok erdőségein, csaknem Komandóig. A jobb termőföldű havasalji falvak krumplibokrai bizony meg is sínylik. Az oszdojai termelészövetkezet is nagyon érezte annak a közel 700 munkaerőnek a hiányát, melyet a 900—1100 lejes biztos jövedelmet nyújtó vágterek, valamint a távoli ipari központok elcsalogattak. Délutánra érek a cseresznyejéről és Kovács György megregényesítette betyárjairól, pionírjairól híres faluba. Azt mondják, a cseresznye legenda, egy vékának öt véka a magja. Kovács György könyvének nincs hitele, sokkal keserűbbek voltak azok az évek — zsörtölik faluhosszán. Kelletlenül emlékeznek Pusztai betyárra

és társaira, érthető is, nagyon megviselte az az időszak az ozsdolaiakat. Az akkori néptanácselnök felesége, kit leánykája mentett meg a biztos haláltól, idegromes mai napig is. Mutatják az udvart, melyen ezelőtt tizegynéhány évvel világháborús volt a fegyverropogás. De még ennél is inkább kesergik a 44-es esztendő, mikor a falu egynegyede leégett, az egykori három művelődési otthonnal együtt, az újat csak most tudták tető alá hozni.

Három üzem is épül

A termelészövetkezet elnöke boldogan újságolja, hogy amióta felvergődtek a 18 lej értékű munkaegységig, egyre többen szívárognak vissza a gazdaságba, s agódva pislog az iparosodásnak lendült Kézdivásárhely felé, vajon nem fogja-e ismét elszippantani a markosabbakat. Már látom, ha nagyon piszkálom a dolgokat, ez lesz a vége: utam során lépten-nyomon belebotlom az ipar és mezőgazdaság munkaerőt kaparintgató szemérmes küzdelmébe. Mit mondjon az ember, hálistennek, van már ilyen is. És korholom csöndben a századokat, melyek földhöz szorították a székelyt, s vigyáztak, iparossá válni ne iparkodjék. Nem is festették sötétre a gyárkémények füstjei a harapnivaló havasalji eget. Még jó, hogy 1790-ben gyökeret eresztett itt a krumpli, s 1815-ben botbüntetéssel kötelezővé tették termesztését, elterjedhetett a beszédes, fanyar szólásmondás: „Pajtásak, ha mindig mi így élni fogunk a krumplibá ki nem törik fogunk!”

Aztán végre, most, az új közigazgatási átszervezéssel az ésszerűség Kézdivásárhelynek is juttatott valamit, a szerződés értelmében 1970-re felépül az új keményítőgyár, mely naponta 350 tonna burgonyát és 85 tonna kukoricát fog feldolgozni. Jó, hogy az iparba lendülésnek már az elején bekítgető a szándéka: itt, helyben fogja fogyasztani a gyár, amit a környező földek teremnek. A termelészövetkezeteknek házi piacuk lesz, s végeredményben nemzetgazdasági haszon az, mikor a nyersanyagszállításnak átlagos távolsága 14,5 kilométer. Nem bizony, a krumplibá nem törik bele fogunk — rímelnék a régi szólásmondásra a kézdivásárhelyi buzgalmak. Mászkálók a város zezugos utcáin, a főtérről nyíló több tucatnyi huzatos és vizeletszagú udvartéren, még az isten is a céhek városának teremtette. Sokat nyögött e „teremtés” miatt, ideje már, hogy iparvárossá lombosodjék. Nagyot fog ugrani a jövő évtized elejére, három nagy üzem is épül egyszerre: a keményítőgyáron kívül a csavargyár és konfekciógyár; segítségükkel négyszeresére nő Kovászna megye jelenlegi ipari termelése.

A konfekciógyár a legserényebb, a Kovászna fele vivő út mentén már alapja lerakva. Épp csak egy csupor vizet iszom a kisbódé melletti vederből, nevetés: odébb az egyik munkásra ráesik egy idétlenül falnak támasztott könnyű lécz, szeges vége lehasítja hátáról a kockás inget. Hökkenten tapogatja: hogy a csodába nem érte bőrét még egy horzsolás sem, aztán ő is elneveti magát, seba, ha felépítik, mást csinálnak benne ehelyett. A gyár 22 millió lejes befektetéssel (mely két év alatt fog megtérülni) évi 723 000 konfekciós ruhával látja majd el a vásárlókat, ez azt jelenti, az ország minden tizedik férfiának és gyerekének ruhát és 1300 embernek ad majd kenyeret, 900 háziasszonyt szólít el a fakanál mellől — bizony jól fog majd a tehetetlen, egyfizetéses családoknak.

Az már meggondolkoztató, hogy valóban úgy fest a dolog: az ozsdolai termelészövetkezet elnökének aggodása nem a legalaptalanabb. A környező falvakból, csak eddig, 700-an jelentkeztek már. S nem létezhet olyan nagyhatalom, mely a falusi leánynak megtiltana, hogy 900—1000 lejes fix-fizetésért és 8 órás munkanapért, nagyobb lehetőségekkel kecsegtető jövőért ne hagyja ott az olyan rosszul irányított

gazdaságot, melyben épp csak megélhetésre futja a szűkös munkanapból. De az sem véletlen, hogy a szomszédos Szentlélekről alig van jelentkező. Mért kívánczogna el innen a munkabíró ember, mikor egy munkaegységért 24 lej 25 banit kereshet csak pénzben, ezenkívül öt kiló gabonát és hat kiló pityókát... Innen, hol volt olyan mezei munkás, ki csak elszámoláskor (havonta kiadták az előleget, előbb 5, aztán 6, később 10 lejt munkaegységenként) 15 000 lejt vett fel s 100 mázsa krumplit. Nagyon fúrja az oldalam, mi az oka, hogy a környék nagyjából egyforma termőföldjeiből élő gazdaságok közt oly nagy a szintkülönbség, s egy-egyben oly serény az elvándorló munkaerő.

Ilyen elnökkel nem megy

Alkalmi szekéren dökögök a Kovászna felé vivő úton, Szentkatolna után elbúcsúzom a zabolai fagadóstól, bal felől, az úttól három kilométernyire bokréta a hegyszegélyen Gelence.

A gazdasági épületeket mindjárt a faluszélén találom. Káromkodik a patkoló kovácsmester a ló lábát kötéllel tartó síhedernek, ne szivarozzék most, mikor mind a két marokra szükség van. Kivárom, míg elvezetik az új patkókön kisasszonyosan lépegető állatot. Örvendek, hogy Szőke bácsi mindjárt a sűrűjébe vág, lám, mégisincs olyan nagyon lejárta az ujságírói tekintély.

— Nem megy, na, nem megy. Ilyen elnökkel nem megy — fakad ki —, úgy bánik az emberekkel, mintha a kapcái lennének.

Elpanaszolja, hogy kiróttak rá 200 mezőgazdasági szerszám elkészítését, ugyanakkor cukorrépa-kapálni valót. Éjszaka kalapált, nappal kapálni nógatták. És kapálásra kötelezték TBC-betegnyugdíjas feleségét, s mikor lánya kijött császármetszéses szülés után a kórházból, három napra rá a brigádos ráförmedt: „Kiesett-e a gyermek a hasából? Tessék répát kapálni!” Ha így folytatódik, itthagya a gazdaságot.

Mint ahogy itt hagyták már annyi százan. Végigjárom vagy húsz házat. Panasz mindenütt. Betesznek ajtót-ablakot, akkor is csöndesre fogják a beszédet, meg ne tudja „a falu gazdája”, hogy panaszkodnak rá, mert agyonszekirozza őket. Téboly. Cseh Géza 1966. március 12-én két szekér szerszámát fuvarozott a gazdaság részére az erdőből, a falu végén kellett leraknia. Az elnök egy másik fogatossal onnan saját udvarába vitette be: másnap Cseh Gézát a fáért küldte az ellenőrző bizottság. „Vi-gyed” — mondta az elnök. De másnap megjegyezte: „Azért az egyik szekérral ott hagyhattad volna.” Azóta nincs nyugta. 120 normája volt már, mikor öt napig árpát kaszált prérium-szénáért. „Csinálj normát előbb” — mondta az elnök —, s a szénát nem adta. Mikor leánykáját táborba küldte az iskola, nem adott igazolást szövetségi tagságáról, a gyermek maradt otthon sarjútakarni. Cseh Géza elment. A hegyek közé, a fák közé, ahol emberebbek az állatok, hol meleg szó a fűrészsikoltás. Holtfáradtan romlik le hét végén a faluba beteges feleségéhez és kislányához 900 lejes havi jövedelemmel. Szívesen visszajönne bármelyik nap — mondja —, ha nyugodtan lehetne dolgozni ebben a gazdaságban, ha nem üldöznék az embereket a basás személyi bosszú. És mondogatják vagy húszan, Márkos Lajosné, a 45 éves asszony, kire kezét emelt az elnök egy összekülönbözés során, Kicsit Béla, kit nem tájékoztattott senki, miért vették el az öt megillető 25 ár földjét egyik napról a másikra... — és így tovább, és így tovább, fölösleges sorolni, külön riportba kívánczognak a gelencei bajok, de így is világos: egyes termelőszövetkezetekből mért vándorolnak fehérebb kenyér és nyugalmasabb élet után az emberek. Nehezen válok

meg a falutól, elkieserít a gondolat, hogy én tovább zötyöghetek, de itt ki tudja meddig, minden marad a régiben.

Felgyalogolok még a falu végébe, megtekinteni Háromszék egyik legrégebb műremekét (anakronisztikus e lélekszellőztető fordulat), a XII. században épült Árpád-kori templomot. Az építészet és templomfestészet, az állhatatos hagyományörzés és hagyományteremtés csodája ez a műemlék. Falain az idők során csaknem minden század művésze rajta hagyta keze nyomát, izlését. Legmaratlandóbb élmény talán a Szent László legendáját ábrázoló falfestmény, s a XVII. századbéli kazettás mennyezet.

Nem szabadna elfelednünk, hogy csak így jutunk valamire, hozzáadva mai magunk a nagy történelmi freskóhoz. Mert nagyon szomorú lenne, ha a gelencei földek kevesebbet teremnének a 968-as esztendőben, mint a 768-asban.

Ezen morfondírozok a teherautó kabinjában, s már be is futottunk Kovásznára, a megye legnagyobb távlatú gyógyfürdőjére.

Világhírű fürdőhely lehetne...

Távlat, távlat. Kovásznán egy kézen meg lehet számlálni azokat a házakat, melyek az utóbbi húsz év során épültek. Pedig hol van az országban helység, ahol 240 fajta borvízben válogathatna a szomjas ember. Hány tájegység van még, hol 40 hektár területen tör fel a szénsav, az iparnak és gyógyászatnak ez a nagyon értékes nyersanyaga.

A kovásznai szívkórház, mely a legendák Tündér Ilonájának völgyében húzódik meg (mert egyelőre még csak meghúzódik!), a legnagyobb intézmény, mely a természetadta gyógyászati lehetőségekre épült. Évente több ezer beteg keresné fel, sajnos, a 300 ágyas kórház jelenleg az igények 5—10%-át képes csak kielégíteni. Ilyen körülmények közt csupán az ér- és szívbetegedések gyógyítására vállalkozhatnak, pedig a város egyesített kórháza nőgyógyászati osztályának tapasztalatai szerint a szénsav-mofettás kezelés hatékonysága a meddőség gyógyításában is egyedülálló. Eleddig, jobb híján, a mofetta-kispar egészítette ki a szűkös kórházi viszonyokat. Meszelgetik már a kovásznai asszonyok a kiadásra szánt vendégszobákat, fényszerítetik a „Bardóczné-mofetta“, „Árpádfürdő“-cégtáblákat, jó jövedelem ígérkezik a nyári szezonra.

Elhangzott már jónéhányszor javaslat Kovászna város gyógyászati központtá fejlesztésére, nem véletlenül adományozta a párt Központi Bizottságának az ország új közigazgatása átszervezésére hozott határozata az újdonsült megyének a *Kovászna* nevet, a város jövőbeli nemzetközi hírnevét tartva szem előtt. Nemzetközi hírnév ide, nemzetközi hírnév oda, úgy látszik, a bürokrácia halálkanyarjában itt is kisklik a cselekvő szándék. Az év elején nagy lendülettel vágtak bele a fürdő-városi igényekhez méltó vendéglátóipari komplexum felépítéséhez, lebontották a főtéri sarokházat, s immár négy hónapja ott áll a magas szálló félméteres alapokkal, az építők, mint a kámfor, eltűntek. Dr. Benedek Géza, a szívkórház igazgatója azért szorong, nehogy így járjanak a Hankó völgyébe tervezett, szerződéses papíron már május óta szereplő 200 ágyas hotel-szanatóriummal is. Bizom benne, hogy a kiváló szívspecialista és a minden porcikájával közéleti ember aggodása termékeny: mire ezek a sorok napvilágot látnak, már építők fognak serénykedni arrafelé is. Mert bizony, édes mindnyájunk lelkén száradna, ha ennek az óriási gyógyászati és idegenforgalmi lehetőségekkel kecsegtető vidéknek a freskóján az idén is szürke folt maradna Kovászna.

Na, ha már idáig eljutottunk, igazán csúfság lenne nem gyalog menni el Csoma Sándor falujáig, a 4 kilométer távolságra fekvő Kőrösig. A kegyelet egyelőre csak

néhány terebélyes diófát hoz elénk, az emberek csupán találgatják, merre lehetett a neves Ázsia-kutató szülőháza, de egyben biztosak: ezek alatt a fák alatt játszadozott gyerekkorában. A körösi gyermekek meg is ajándékozták gyümölcséből Kányádi Sándort errejártában, számomra is előkerül néhány tavalyi dió. A helyiség különben közigazgatásilag Kovásznához tartozik, de a szülők még nem tudták rábeszélni a városi néptanácsot, hogy küldje ki hozzájuk is autóbusz-járatát, gyalogolhatnak Csoma Sándor apró utódai szélben-fagyban a kovásznai iskoláig. A falu nagy szülőttéről csaknem minden házban tudnak néhány érdekességet, elég frissensült legendák ezek, többnyire azóta születtek, mióta központi határozat fogant szobrának felállítására.

Regés hegyek közt

Mikes Kelemen faluja, Zágon felé haladva, azon tűnődöm, hány szobrot lehetne felállítani ezen a tájon. Sokat. A tudományos nyelv energikus vidéknek becézi azt a tájegységet, ahol hegláncok harapnak a síkságba, s elmélet született már arra is, hogy az energikus vidékek születtek és szülik a legnagyobb szellemeket. Babona-ize van, de ha arra gondolunk, hogy a Székelyföld e keleti csücskén sem csipkehorgolásból éltek az emberek, tatárral, törökkel marakodó, erdőt döntő, köves földet túró volt a lét —, s ha térképen böngészünk, nem is olyan hümmögni való teória, hisz a kemény sorsból valóban energikusan röppent magasra a szellem, ha utat keresett.

Na, de ezúttal nem is Mikes Kelemen lábnyomát kutatnám Zágonban, inkább a 82. születésnapját ünneplő kórus dalárdistáival szeretnék megismerkedni. Nincs szerencsém. Megfeledkeztem arról, hogy nélkülük elképzelhetetlen az e vasárnapi bálványosi hagyományalapítás. Igen, a regés hegyek közt éneklük talán most az *Elindultam szép hazámból*-t, lassú méltósággal. Vérpezsdítően szép ötlete volt a Kovászna megyei művelődési tanácsnak, hogy minden esztendő júniusának első vasárnapján összegyűljön a megye lakossága Bálványosvárra, ünnepelni a folklórt, e drága ősi hagyományt.

De maradjunk a Bodzaforduló felé kanyargó hegyeket mászó út mentén, az „energikus vidék“-en, mely iskolázott koponyákat hivatott adni. 14 esztendőes kamasz a legelőtisztogatók között. Kérdem:

- Édesapádnak segítesz?
- Nem. Dolgozom.
- Iskolába jársz?
- Nyolcadikat végeztem az idén.

Hosszú, konok, tömönatos disputa, amelyből kiderül, hogy most abszolvál, de máris munkába állt, számtanból nyolcása, magyarból és románból hetese volt az utolsó évharmadban. Tovább tanulni nem akar, mert a bátyja jobb tanuló volt, mint ő, s nem jutott be a szakiskolába sem, szülei tanultak ebből, meggyőzték: kenyérkereset az élet...

Fenyővel rakott vontatókocsi vesz fel. A legszerpentinebb szerpentinek következnek, a sofőr idegnyugtatóként karambol-élményeiről beszél, s nagyon szidja azokat az időket, mikor négy osztályt végzetteknek is hajtási engedélyt adtak, azért gyűjti meg a baját állandóan a volán mellett ülő sok fafejű. Kihalt táj, itt Bodzafordulóiig sehol település, bizisten felhúznék, ha rajtam állna, néhány villát ide, az út mellé a nagyvárosi tajga-kedvelőknek.

Majdnem egyszerre futunk be Bodzafordulóra a vonattal, csak bámulok, milyen váratlanul töfög elő a föld gyomrából. Talán az ország leghosszabb alagútja az itteni verejtékfacsaró vakondokmunka lehetett több kilométer utat vájni a hegyek

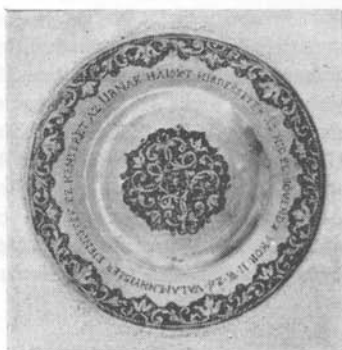
alatt. Frissensült városba érkezünk, hisz néhány napja csak, hogy Bodzaforduló várossá nyilvánított. Az ember nem nagyon latolgatja, miben áll jelenleg e jelleg, hisz a jövődő fogja majd hozzákérésítani rangjához. Ami elsősorban szembeötöl, az építkezés frissége, jómódra és sajátos kárpátaljiságra valló ornamentációja. Pirostéglás házak csaknem mindenütt, völgy felé néző, huzatot váró oldalukat patinás zindelyszakáll borítja. Nagy becsben a művelhető föld és a háziállat. Az otthon rendszerint a parcella közepére épül, háztájiak a krumplibokrok. Az építő gazda először az állatok fölé híz hajlékot... — palotát: az istállók homlokzatán tégl- és kőorsák, fenyvest, szarvast ábrázoló festmények. Gyakran üveges pajtaajtón bámul ki a tehén, s a verandák ablakain a lehelet-finom csipkefüggöny, mintha csak jégvirág volna.

Virgil Vasilescu, az általános iskola igazgatója magyarázza meg, honnan a jómód. Valamikor tengerszem volt e völgyben, ha gödröt ásnak — kútnak, facsemetének, sírnak —, egy méter mélyen már víz todul fel az ásó nyomán. Remek talaj a krumplinak. Igen, itt is a pityóka... Elég szűkös a terület, melyen természetesen lehet, de ahol terem, ott terem. A vidék termelőségfejlesztés számára kedvezőtlennek nyilvánított, s a bodzafordulóiak nagyon jó áron, vetőmagként árulják koratavasszal a jöminőségű krumplit, meg is gazdagodtak ebből. Itt is, akárcsak Bereckben, másodlagos a földművelés, a helyi fakitermelő vállalatnak 960 döntő munkása van és több mint 200 gyári alkalmazottja. 25 000 hektár vágter. Izgalmas jelenet volt, amikor a Zabrató fölött az egyik barakkban ujjongva fogadtak a munkások, azt hitték, az új orvos vagyok, ugyanis évek óta kéri ide a medikust, lévén, hogy egyetlen orvos az egészségügyi ellátója a hatalmas körzetnek.

Estére lakodalomba vagyok hivatalos. Fáradt vagyok, nem szándékszem sokáig maradni, de fogva tart az egybekelés mély népi gyökerekből táplálkozó szertartása, s arra gondolok, hogy tenni kéne valamit, ne haljon ki a Székelyföld többi falvából se a lakodalmas ritus.

Persze, az élet nem csupán lakodalom. Odaszorítom homlokom, hová a hegyaljai falvak: fenyvesek érdes arcához, melyek csak annyira szépek és andalítóak, mint az itt élők gondjai, örömei. Szeszélyes és érzékeny volt az utazás, de az élmény magva gyökeret ereszthet: nem utazni, *élni* kell e tájat, ideggel, vérrel, s minden igyekezettel a huszadik századi méltóságunkhoz emelni itt és mindenütt az országban az emberi sorsot.

1968 június havában.

Késő reneszánsz
— kora-barokk
tányér (Foto
Kabay)